

До спеціалізованої вченої ради
Д 35.051.03 у Львівському
національному університеті
імені Івана Франка

В І Д Г У К

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента
Крушинського С.А. на дисертацію **Сопронюка Олександра Андрійовича** на
тему «Кримінальні процесуальні санкції»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дослідження. Одним із важливих завдань сьогодення в Україні є подальше удосконалення правової системи та підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин. Важливим кроком на шляху до його розв'язання є ґрунтовне науково-теоретичне дослідження структури правових норм, зокрема, галузевих. Норма права, її структурні елементи (гіпотеза, диспозиція, санкція) належать до основоположних понять юридичної науки. Проте, незважаючи на це, багато аспектів, що стосуються реалізації структурних елементів правових норм, потребують переосмислення та подальшого наукового дослідження.

Санкція правової норми у найбільш загальному її розумінні являє собою структурний елемент норми права, що забезпечує реалізацію як гіпотези, так і диспозиції такої норми. Як слушно зазначає Сопронюк О. А., актуальність дослідження санкцій правових норм поширюється і на кримінальне процесуальне право, «норми якого виконують регулятивні та охоронні функції, спрямовані на встановлення кримінальних процесуальних відносин та юридичних фактів, що їх породили (вчинення кримінального правопорушення). Дійсно, від правильної конструкції кримінальної процесуальної санкції значною мірою залежить як виконання завдань кримінального провадження, так і ефективність усього кримінального процесуального законодавства.

З огляду на вказані аргументи є всі підстави погодитися із вибором теми дисертаційного дослідження «Кримінальні процесуальні санкції» як безумовно актуального для теорії та практики кримінального судочинства України.

Ступінь обґрунтованості та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертант чітко окреслив наукову проблему, яка підлягає дослідженню і вирішенню. Разом з тим, на думку офіційного опонента, в роботі не зовсім вдало сформульовано об'єкт дослідження – як «норми кримінального процесуального права» (с. 7). Адже дисертант, по-перше, досліджує не усі норми кримінального процесуального права, по-друге, не лише такі норми, а й практику їх застосування. Тому об'єктом опонованого дисертаційного дослідження є, швидше, суспільні відносини, які виникають, змінюються, припиняються у зв'язку із застосуванням кримінальних процесуальних санкцій.

Структура дисертаційного дослідження є чіткою і послідовною. Запропонована структура дисертації дала можливість автору розкрити сутність кримінальних процесуальних санкцій, їх місце в системі кримінальних процесуальних гарантій, систему кримінальних процесуальних санкцій, а також охарактеризувати проблеми та особливості їх застосування в окремих судових стадіях кримінального провадження (під час досудового розслідування та в судовому провадженні).

Метою дослідження автор визначив системний аналіз розуміння кримінальних процесуальних санкцій, обґрунтування їх позитивного аспекту та вироблення пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України, практики його застосування цьому напрямі. Для досягнення поставленої мети визначено дев'ять завдань, які в цілому кореспондують з планом роботи та положеннями, викладеними у висновках, і успішно виконані дисертантом.

З урахуванням поставленої мети, визначеного об'єкта та предмета дослідження дисертантом правильно використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження у їх поєднанні. Такий підхід забезпечив повноту розроблення теми дослідження і достовірність отриманих результатів.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, обумовлена й тим, що дисертант використав значну кількість актів законодавства, судової практики, наукової літератури з аналізованих питань, яка видана в Україні та за її межами (усього 184 джерела, у тому числі 14 мовами країн Європейського Союзу).

У своїй роботі Сопронюк О.А. використовує ґрунтовні наукові публікації з досліджуваної проблеми, на сторінках дисертації веде детальний аналіз наукових позицій, критично, однак толерантно полемізує з дискусійних питань. Позитивно, що критикуючи позицію інших авторів, дисертант висловлює власні висновки та пропозиції.

Висновки та рекомендації дисертант обґрунтовує з урахуванням позицій практики на основі вивчення та узагальнення судових рішень, розміщених в Єдиному реєстрі судових рішень, правових позицій, висловлених у постановах Верховного Суду (с.с. 60-63, 65, 66, 80-82, 83-84, 88, 95, 102-103, 116, 121, 122-123, 134-136, 141, 149, 153, 156, 157-158). Крім того, автор аналізує законодавство низки зарубіжних країн (ФРН, Швейцарії, Австрії, Італії, Польщі, Чехії, Словаччини, Болгарії, Греції, Литви, Латвії, Естонії, Російської Федерації, Туркменістану, Казахстану, Молдови, Грузії), що дає можливість запозичити позитивний досвід та сформулювати пропозиції щодо його імплементації у законодавство і правозастосовну практику нашої держави (с.с. 158-177).

Вищенаведене підтверджує застосування автором системного та комплексного підходів до дослідження аналізованої проблематики.

Дисертант у своїй роботі продемонстрував високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, уміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати наукові джерела, нормативно-правові акти та судову практику, коректно полемізувати з іншими науковцями, аргументовано відстоювати власну точку зору, узагальнювати науково та практично значущі висновки, що свідчить про високий рівень фахової підготовки та глибоку обізнаність з теоретичними і практичними проблемами досліджуваної проблематики.

Таким чином, достовірність та обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій, отриманих Сопронюком О.А. у дисертаційному дослідженні, забезпечена завдяки використанню належної джерельної бази, опрацюванню матеріалів правозастосовної практики, правильному поєднанню методів наукового пошуку.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, їх значимість для науки та практики. Є підстави стверджувати, що опонована дисертація є одним з перших комплексних наукових досліджень з проблем сутності та застосування кримінальних процесуальних санкцій у кримінальному провадженні в Україні. Безумовно, окремі аспекти застосування кримінальних процесуальних санкцій і раніше були предметом дисертаційних досліджень (наприклад, дисертації Гейц С. О. «Норми кримінально-процесуального права», 2008 р.; Чабанюка В. Д. «Кримінально-процесуальні правопорушення в досудовому провадженні та відповідальність за їх вчинення», 2009 р.; Томіна Е. Є. «Процесуальні порушення у досудовому та судовому провадженнях», 2016 р.; Мурзановської А. В. «Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України», 2017 р.; Білоконя Р. М. Кримінально-

процесуальна відповідальність: наукові та правові основи, 2018 р.), однак робота Сопронюка О. А. є першою, в якій системно та комплексно досліджено сутність кримінальних процесуальних санкцій та їх застосування в досудових та судових стадіях кримінального провадження.

У межах здійсненого дослідження отримано результати, що мають наукову новизну. Зокрема, автор сміливо запропонував розглядати кримінальну процесуальну санкцію не тільки як вказівку на несприятливі наслідки порушення диспозиції кримінальної процесуальної норми, але і як схвалення, пов'язані з реалізацією цієї диспозиції. Відповідно, з урахуванням наукового доробку провідних вчених-процесуалістів запропоновано власне – авторське визначення кримінальної процесуальної санкції як елемента норми кримінального процесуального права, що містить як негативні наслідки невиконання чи недотримання диспозиції кримінальної процесуальної норми, так і погодження, дозвіл, пов'язані з реалізацією цієї диспозиції, застосовується державними органами і службовими особами, які ведуть кримінальне провадження, а у випадках, передбачених законом й іншими суб'єктами, та містить підсумкову оцінку рішень, дій чи бездіяльності учасників кримінальних процесуальних відносин (с. 9, 43-44).

До числа науково значимих положень дисертаційного дослідження слід також віднести класифікацію кримінальних процесуальних санкцій за наслідками виконання, дотримання чи невиконання, недотримання диспозиції норми з поділом на: 1) позитивні; 2) негативні (с. 10, 77-78). Така класифікація має право на існування з урахуванням підходу автора до розуміння сутності кримінальних процесуальних санкцій. Крім того запропоновані й більш деталізовані класифікації позитивних та негативних санкцій.

Так, обґрунтованим видається поділ позитивних кримінальних процесуальних санкцій за змістом на: 1) санкції, пов'язані із погодженням і дозволом на застосування заходів забезпечення кримінального провадження та інших заходів кримінального процесуального примусу; 2) санкції, пов'язані із погодженням і дозволом на проведення слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із обмеженням конституційних прав і свобод особи, та негласних слідчих (розшукових) дій; 3) санкції, пов'язані із погодженням та (або) дозволом рішень про рух кримінального провадження; 4) санкції, пов'язані із погодженням процесуальних рішень про обмеження майнових прав особи у кримінальному провадженні (с. 10, 79-80).

Значимою є також класифікація негативних кримінальних процесуальних санкцій за характером негативних наслідків, що настають у разі порушення правила, визначеного у диспозиції норми кримінального

процесуального права, на: 1) правовідновлювальні (компенсаційні); 2) каральні; 3) санкції недійсності (с. 86). Заслуговує на увагу також поділ негативних кримінальних процесуальних санкцій на: 1) санкції, що вказують на негативні наслідки доказового характеру; 2) санкції, що вказують на негативні наслідки фізичного та майнового характеру; 3) санкції, що вказують на негативні наслідки організаційного характеру (с. 10, 105-106).

Обґрунтованим і науково значимим є висновок дисертанта про те, що «недодержання диспозиції кримінальної процесуальної норми означає виникнення охоронних кримінальних процесуальних відносин, в яких шляхом кримінальної процесуальної відповідальності реалізуються негативні кримінальні процесуальні санкції». Натомість, «виконання диспозиції норми кримінального процесуального права в межах регулятивних кримінальних процесуальних відносин» породжує застосування позитивних кримінальних процесуальних санкцій (с. 32).

Здобувач наукового ступеня дійшов до цілком слушного висновку про те, що «кримінальні процесуальні санкції належать до числа кримінальних процесуальних гарантій, які покликані забезпечити реальність реалізації прав і виконання обов'язків учасниками кримінальних процесуальних відносин» (с. 44).

Офіційний опонент схвально оцінює намагання дисертанта розмежувати поняття «кримінальна процесуальна санкція», «кримінальна процесуальна відповідальність», «кримінальний процесуальний примус» (підрозділ 1.3), оскільки ці поняття є близькими за змістом, однак не тотожними. За результатами дослідження співвідношення понять «кримінальна процесуальна санкція» та «кримінальна процесуальна відповідальність» здобувач наукового ступеня доходить до важливого наукового висновку – про те, що вони співвідносяться між собою як категорії можливості (санкція є потенційним наслідком вчинення правопорушення) та дійсності (відповідальність є невідворотним наслідком вчинення правопорушення) (с. 56-57).

Заслуговує на увагу система критеріїв ефективності здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування, до яких автор відносить: 1) відповідність нормам кримінального процесуального закону, галузевим наказам Генеральної прокуратури України та правовим позиціям, викладених у рішеннях Верховного Суду, Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини; 2) додержання прав і свобод учасників кримінальних процесуальних правовідносин; 3) результативність процесуальних дій та рішень слідчого, детектива НАБУ під кутом зору їх спрямованості на

всебічне, повне, об'єктивне та швидке з'ясування обставин, що підлягають доказуванню. (с. 132). Дійсно, негативна оцінка діяльності прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, з точки зору хоча б одного із запропонованих критеріїв свідчить про неефективність такої діяльності в цілому.

Наукове дослідження, проведене Сопронюком О. А., має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Наведені дисертантом висновки, положення та пропозиції можуть бути використані у правотворчій діяльності для удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України, а також у практичній діяльності слідчих, дізнавачів, прокурорів, слідчих суддів, суддів.

Заслуговують схвалення намагання дисертанта вирішити окремі проблеми, які виникають внаслідок недостатнього нормативного регулювання. Зокрема, Сопронюк О.А. обґрунтовує необхідність внесення змін та доповнень до чинного КПК України (с.с. 11, 130, 146 та ін.), зокрема, щодо розширення повноважень керівника органу досудового розслідування в частині передання кримінального провадження від одного слідчого до іншого з метою забезпечення ефективності досудового розслідування; щодо покладення на прокурора, захисника судових витрат, пов'язаних із відкладенням судового розгляду, у разі їх неприбуття без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття в судові засідання. Разом з тим, в роботі відсутні додатки, які б містили узагальнені пропозиції щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, що не дає можливості оцінити їх з точки зору комплексності. Видається, що їх доцільно було б викласти у вигляді відповідного законопроекту.

Основні результати дисертації Сопронюка О. А. достатньо повно відображені у 10 наукових статтях, з яких 7 опубліковано у вітчизняних фахових наукових виданнях, затверджених МОН України та 3 – в іноземних періодичних наукових виданнях, а також у 8 тезах доповідей на конференціях.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист, у достатньому обсязі відображені в авторефераті дисертації, зміст якого відповідає встановленим вимогам. Текст дисертації і автореферату викладено в науковому стилі, літературною державною мовою, зміст вступної частини та висновків автореферату відповідають змісту основних положень дисертації.

Оформлення дисертації та автореферату здійснене відповідно до вимог, передбачених постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів» від 24 липня 2013 року № 567 та

наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40, і не викликає зауважень.

Загальна позитивна оцінка дисертації не виключає можливості висловлення окремих зауважень, виявлення окремих спірних та таких, що потребують додаткової аргументації, положень і висновків, внесення певних побажань рекомендаційного характеру.

1. Дисертант розглядає кримінальну процесуальну санкцію «не тільки як вказівку на несприятливі наслідки порушення диспозиції кримінальної процесуальної норми, але і як схвалення, пов'язані з реалізацією цієї диспозиції» (с. 9) та, відповідно, класифікує санкції на позитивні і негативні (с. 10). Однак надалі висловлено думки, що «санкція кримінальної процесуальної норми містить вказівку на будь-які несприятливі для правопорушника наслідки порушення чи невиконання диспозиції..., а не тільки на його покарання. До моменту вчинення процесуального правопорушення кримінальні процесуальні санкції залишаються потенційними» (с. 55); «застосування санкції норми кримінального процесуального права відбувається в процесі кримінальної процесуальної відповідальності»; «підставою для застосування кримінальної процесуальної санкції є невиконання чи недотримання диспозиції норми кримінального процесуального права» (с. 56). Очевидно, що *вказані твердження не можуть поширюватися на усі кримінальні процесуальні санкції*, вони є обґрунтованими лише щодо негативних санкцій.

2. Потребує уточнення позиція автора щодо кола суб'єктів, які застосовують кримінальні процесуальні санкції. Так, на с. 41 автор до таких суб'єктів відносить «державні органи і службові особи, які ведуть кримінальне провадження, *а у випадках передбачених законом, й інші суб'єкти*». До них належать: суд, слідчий суддя, керівник органу прокуратури, прокурор, керівник органу досудового розслідування, Вища рада правосуддя. Разом з тим, на с. 99 висловлена думка, що «санкції у кримінальному провадженні застосовуються *лише державними органами і службовими особами*, наділеними у ньому владними повноваженнями».

Крім того, до кола суб'єктів, які застосовують кримінальні процесуальні санкції, безпідставно не включено керівника органу дізнання, який, як і керівник органу досудового розслідування, має повноваження щодо застосування окремих санкцій.

3. Занадто категоричним видається твердження автора про те, що «усі негативні санкції норм кримінального процесуального права спрямовані на покарання учасника кримінальних процесуальних відносин за невиконання процесуальних обов'язків...» (с. 75). Так, навряд чи є підстави говорити про

«покарання» учасника кримінального провадження у випадку застосування кримінальної процесуальної санкції у вигляді визнання недопустимими доказів, отриманих з порушенням закону.

4. Здійснюючи класифікацію позитивних кримінальних процесуальних санкцій за змістом (с. 79), дисертант допускає деякі упущення і неточності, зокрема:

- до санкцій, пов'язаних із погодженням і дозволом на застосування заходів забезпечення кримінального провадження та інших заходів кримінального процесуального примусу, *не включено дозвіл на затримання з метою приводу* (ст. 188 КПК України);

- не зрозумілим є віднесення до санкцій, пов'язаних із погодженням та (або) дозволом рішень *про рух кримінального провадження*, погодження клопотання про дозвіл на затримання, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту, обшук, обмеження таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також про застосування інших заходів, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України.

5. Класифікуючи кримінальні процесуальні санкції за суб'єктами, уповноваженими на їх застосування (с. 85-86), *автор упускає такі санкції, які можуть застосовуватися тільки керівником органу дізнання*. Наприклад, керівник органу дізнання уповноважений відсторонювати дізнавача від проведення дізнання та призначати іншого дізнавача у разі неефективного здійснення дізнання (ст. 39-1 КПК України).

З аналогічних міркувань до групи правовідновлювальних санкцій, спрямованих на субституцію службової особи, яка здійснює досудового розслідування, варто віднести відсторонення дізнавача від проведення дізнання у разі неефективного його здійснення.

6. Поділяючи думку дисертанта щодо класифікації негативних кримінальних процесуальних санкцій за ступенем визначеності на абсолютно визначені, відносно визначені та альтернативні (с. 103-104), акцентуємо увагу на *невдало наведеному прикладі абсолютно визначеної санкції* – накладення грошового стягнення на підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за неявку без поважних причин за викликом або неповідомлення про причини свого неприбуття. Адже ч. 1 ст. 139 КПК України передбачає санкцію у вигляді грошового стягнення від 0,25 до 0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб - у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора; від 0,5 до 2 розмірів

прожиткового мінімуму для працездатних осіб - у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду. Тобто законодавець передбачив нижню і верхню межу розміру грошового стягнення, залишивши можливість для реалізації дискреційних повноважень слідчого судді, суду. Таким чином, за усіма ознаками в наведеному прикладі має місце відносно визначена санкція.

Разом з тим, слід відзначити, що висловлені офіційним опонентом зауваження і побажання мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Висновки:

1. Дисертація Сопронюка Олександра Андрійовича на тему «Кримінальні процесуальні санкції», є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності мають значення для розвитку концептуальних засад застосування кримінальних процесуальних санкцій.

2. Зміст дисертації Сопронюка О. А. відповідає заявленій науковій спеціальності – 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність.

3. Дисертація та автореферат дисертації Сопронюка О. А. оформлено у відповідності до вимог, передбачених постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів» від 24 липня 2013 року № 567 та наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40.

4. Здобувач Сопронюк Олександр Андрійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність.

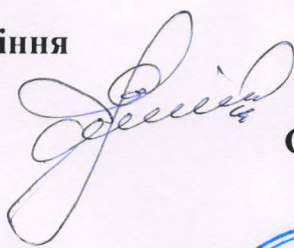
Офіційний опонент

декан юридичного факультету

Хмельницького університету управління

та права імені Леоніда Юзькова,

кандидат юридичних наук, доцент

С.А. Крушинський

21 грудня 2020 року

